For Ide og Virkelighed.

Et Tidsskrift,

udgivet

af

R. Nielsen,

Bj. Bjørnson og Rud. Schmidt.

Aargang 1871. Andet Bind.

Kjøbenhavn.

Otto B. Wroblewskys Forlag.

G. S. Wibes Bogtrykkeri.

Efter Døden,

Bidrag til en Belysning af Selvhedsloven.

---

[193] Hvor Døden dog er en underlig Gjæst! Den færdes i Vrimlen, men passer sit Eget; den gaaer ud og ind i Menneskenes Huse lig en gammel Betjent, en Slags officiel Person, med hvis Bestilling Slægten fra Arilds Tid er bleven fortrolig. Taus og stille fuldbyrder Manden med Leen sin vante Gjerning, en almindelig Hverdagsforretning, en Gjerning, som Alle kjende, og som dog, naar der spørges om Sagen, Ingen kjender, thi Gjerningen selv er en Gaade, en uigjennemtrængelig Hemmelighed. Den, der har prøvet, hvad Sorg er, kan tale med om Sorger, og Sorgernes Erindring vil gjøre ham veltalende; den, hvem Ulykken engang har ramt, kan tale med om Ulykke, og Gjenskin af Rædsel og Angst endnu give Glimt i hans Tale; men den, hvem Døden har ramt, kan ikke tale med, kan ikke med et Ord forraade, hvad der er skeet: den Døde tier med hvad han veed; Knokkelmanden har som for en Forsigtigheds Skyld trykt et Taushedssegl paa hans Læber.

Ligesom Dødens Gjerning er en Hemmelighed, saaledes er den Time, det Øieblik,
[194] da den vil indfinde sig, i det Hele jo ogsaa en Hemmelighed. Den, der paa Embeds Vegne reiser omkring i Landet og seer Kasserne efter, ønsker helst at komme bag paa Vedkommende for at erfare, om Regnskaberne ere i Orden. Man skulde næsten troe, at Døden gik i et lignende Ærinde, thi den holder af at overraske Menneskene. Undertiden, gjennem Sygdom og Smerter, skeer der Anmeldelse, at nu er Øieblikket nær, nu kommer den Tause med Leen; og saa var det kun hans Skygge, der gik Døren forbi: det haster ikke; men en Dag, naar Alt er vel, og Ingen tænker paa Noget, træder han pludselig ind og gjør sin Pligt. Deraf have fornuftige Folk saa uddraget den Lære, at vi, for ikke at blive overraskede, altid maae være beredte paa Døden. Det er en god og sund og praktisk Lære, naar vi blot vidste, hvori Beredelsen egenlig skal bestaae.

At berede sig paa Døden bliver i borgerlig Praxis almindeligvis forstaaet om, hvad man kalder »at beskikke sit Hus», være sig ved at samle en Formue og gjøre sit Testament eller ved at sætte i Enkekassen eller i Livrenten, ved, kort og godt, at sikkre de Efterlevende et Udkomme. Naar dette er vel besørget, saa siger en borgerlig Bevidsthed trøstig ved sig selv: »nu er jeg beredt, nu kan jeg døe hvad Dag det skal være, thi Regnskabet er i Orden«. At en saadan Beredelse kan være i høi Grad agtværdig og nødvendig, maae vi indrømme; det røber forstandig Omhu og et kjærligt Sind at sørge for sine Nærmeste; en Mand, der har opfyldt disse Betingelser, kan gaae

hæderlig ud af Verden og faae en hæderlig Begravelse: Ligtalen vil ikke fortie hans Ros.

Men dersom det, at berede sig paa Døden, udelukkende bestaaer i at faae de *[195]* Efterlevende forsørgede, saa maa der jo være Mange, der ere fritagne for at berede sig; de Enlige behøve det ikke, thi de have Ingen i Verden at forsørge; de Rige heller ikke, thi Arvingerne ville nok vide at forsørge sig selv; de Fattige, ja de Fattige kunde haardt trænge til en Beredelse, men de have desværre Intet, hvormed de kunne berede sig. At berede sig paa Døden maa, naar Fordringen skal gjælde for Alle, nødvendig forstaaes om at berede sig paa en Tilstand efter Døden. Men — efter Døden? denne Tilstand er jo aldeles ubekjendt; hvorledes kan man forberede sig paa det aldeles Ubekjendte? Man kan forberede sig paa noget Virkeligt, noget forud Bestemt, Noget, hvorom man veed, at det nødvendig vil indtræde; man kan f. Ex. være fattet og forberedt paa et Jordskælv, en Solformørkelse, en uundgaaelig Krig, Tabet af sin Formue o. s. v. Jo større Visheden er om det Kommende, det være sørgeligt eller glædeligt, desto mere ligefrem er Forberedelsens Opgave; men omvendt, jo mere ubestemt og ubestemmeligt det Tilkommende er, desto pinligere og misligere er Forberedelsen. At forberede sig paa det Mulige er allerede langt vanskeligere end at forberede sig paa det Nødvendige; men at forberede sig paa alle mulige Muligheder, og det aldeles Ubekjendte seer jo ud som alle mulige Muligheder, er umuligt. Det er vel især den sidste Betragtning, der skal tjene til Undskyldning for de Mange, der, opfyldte af Livets Travlhed, hverken have Tid eller Lyst til at gruble over hint gaadefulde Ubekjendte — efter Døden.

Og hvad siger saa Døden? Ja, Døden siger naturligvis Ingenting; og dog, naar den Huløiede nærmer sig og stirrer paa En, er det livagtig som om Tausheden selv blev *[196]* talende, som om den virkeligt sagde Noget. »Efter Døden! Menneske, du lyver for dig selv, naar du bilder dig ind, at du slet Intet veed og Intet kan vide om Tilstanden efter Døden. Du kalder mit Væsen gaadefuldt og gaadefuldt det Land, hvorhen Reisen gjælder; just derfor raader jeg dig, før du gaaer ombord paa mit Udvandrerskib, at gjøre mit nærmere Bekjendtskab. Giv mig et Navn, kald mig, hvad du vil, en raa Naturmagt, en Sjælenes Skarpretter, en Aand fra Helvede, et Sendebud fra Himlen; men Eet fordres ubetinget: du skal sige, hvad du antager mig for; du skal have en Dom, en afgjørende Dom om mig, du skal; thi din Dom om mig er din egen Dom om dig selv: grav i dit Inderste, saa finder du Nøglen til min Gaade«.

At Menneskets Dom om Døden er en Dom om hans eget Selv, kan ved lidt Eftertanke let gjøres tydeligt. Den, der siger, at Døden slukker Bevidsthedens Lys og tilintetgjør Livet, han siger jo med det Samme, at hans eget Selv, det Væsen, hvorpaa

hans Bevidsthed, hans Følelser, Forestillinger, Erindringer o. s. v. beroe, forsvinder i Døden. Det er Selvet, der seer i Forkrænkelighedens Flod sit eget Billede og sin egen Lov; det er Selvet, der styrter sig i Floden; det er Selvet, der dømmer sig selv til Døden. »Men den videnskabelige Fysiologi har jo udtrykkelig bevist, at Selvhedsloven kun er en organisk Naturlov«. Falsk, Falsk! Fysiologien veed Intet, slet Intet om Selvhedsloven. De Love, hvortil Fysiologien henfører alle Virksomheder af Liv og Sjæl i det menneskelige Legeme, ere lutter fysiske Love, Love for det Selvløse. Det Eneste,
[197] Fysiologien kan gjøre for den, der vil æske dens Dom i Udødelighedsspørgsmaalet, er at bestyrke ham i den Indbildning, at Sjælen, der ikke kan tænkes uden Legeme, umulig kan danne sig et Legeme af høiere Orden, naar det jordiske er opløst. Men for at bestyrkes i denne Indbildning, behøver man ikke at studere Fysiologi; man slipper nemmere til Resultatet ved ganske ligefrem at give sig Sandsernes Vidnesbyrd i Vold. Homer er ingen videnskabelig Fysiolog, men han har, hvad Enhver med aaben Natursands maa have, et stærkt, overvældende Indtryk af, at Legemet er Sjælens Virkelighed. Sjælen forsvinder som »en Skygge, en Drøm«, naar den forlader »de hvidlige Knogler». Betegnende er det Overraskelsens Udbrud, hvormed Achill's Skygge ved Indgangen til Underverdenen tiltaler Odysses: »Ætling af Zeus, Laértes's Søn, Odysses du snilde! Hvi har du dristet til Hades dig ned, hvor de Døde har hjemme, Væsener uden Bevidsthed, udlevede Menneskers Gjenfærd?« At Mythen giver Skyggerne en Tilværelse i Hades, er en dunkel Antydning af Selvhedslovens Gyldighed. I samme Øieblik som den af Sandseindtryk blændede Forstand vil gjøre Sjælen til et Intet, reagerer den umiddelbare Selvfornemmelse; Fantasien gjør igjen Forstandens Intet til Noget og holder det flygtige Noget fast som en Skygge.

Den græske Forestilling om Skyggeriget er langt fra at være forsvundet med Troen paa den græske Mythologie; den gamle Mythe lever endnu i tusinde og tusinde Sjæle, ængster dem i Smug og fylder dem med hemmelig Gru for Døden; thi Mythen er i Sindets Dunkelhed, i det uklare Selv, der er fremmed for sit eget Væsen. Hvad Under, at et Menneske midt i Sandseverdenens Herlighed har en kvælende Forudfølelse af
[198] Skyggeriget, saalænge hans egenlige Selv endnu ikke er synderlig mere end en Skygge. At leve i en saadan Mellemtilstand er utaaleligt; det er næsten, som at være levende begravet.

Der er da ogsaa hos de Fleste en Bestræbelse efter at befrie sig fra Mellemtilstanden; men Midlerne, der anvendes, ville ikke altid svare til Øiemedet. Der er dem, der ansee Adspredelser og mange Slags udadgaaende Interesser for et godt bedøvende Middel, og der er dem, hvem det daglige Arbeide i Forening med Næringssorger og alskens

timelige Bekymringer giver fuldt op at tænke paa; men alt dette er usikkert. Et uventet Tilfælde, et Dødsfald, der ret gaaer En til Hjerte, kan pludselig formørke Synet og mane Skyggerne fra Hades frem i den opskræmmede Fantasi. Ligesom i de varme Lande en i Dyndet nedgravet Slange eller Krokodil kan dukke op og forskrække den Veifarende, saaledes kan Spørgsmaalet, det uhyggelige Spørgsmaal om Tilstanden efter Døden, uventet reise sig og sætte Sind og Tanker i Røre. Skal Frygten overvindes, maa Sagen tages fra Grunden af; denne Tanke synes da ogsaa med den fremadskridende Oplysning at vinde mere og mere Indgang.

Den moderne vidende Selvbevidsthed er allerede saa temmelig paa det Rene med sig selv om, at dette med Sjælens Udødelighed eller, som vi i denne Sammenhæng helst udtrykke det, med Selvets Evighed, er en gammel Fabel, et Børneeventyr, der hører hjemme i Ammestuen. Selvet, et organisk Naturprodukt, opstaaer i Tiden og forgaaer i Tiden, dette er en af den metafysiske Selverkjendelses store Opdagelser, Udbyttet af Aarhundreders Grublen, et frugtbringende Resultat for klare, ja for vandklare Hoveder. Er heri noget Bedrag, da hidrører det ikke fra Videnskaben — Videnskaben er ganske *[199]* uskyldig — men fra Selvet, der har mistydet og misbrugt Videnskaben. Det er ikke en fysisk Naturlov, men en Selvhedslov, der ligger til Grund for Dommen. Det er Selvet, der i denne Sag udelukkende har med sig selv at gjøre; det er Selvet, som for at komme ud af den kvælende Uvished, med fuld Fatning bereder sig til Døden, gjør sit Testament og testamenterer sig selv Tilintetgjørelse.

Der er vel dem, der ansee Valget af en saadan Udvei for et Tegn paa Fortvivlelse, da Tanken om en Tilintetgjørelse er saa gruelig. Dette er en temmelig naiv Betragtning; thi den, der virkelig er forvisset om sin Tilintetgjørelse, har Intet at grue for. Der tales om Dødens Nat, om Gravens Mørke, om Ensomheden i »det kolde, snevre Kammer« o. s. v., lutter barnagtige Fantasier. Der er intet Mørke i Graven, ingen Ensomhed i Kisten; for den i Døden Tilintetgjorte er der, bogstavelig talt, hverken Lys eller Mørke, hverken Selskab eller Ensomhed: den Døde selv er ikke engang i Graven, thi han er slet ikke.

Der er dem, der mene, at hver den, der har dømt sin Sjæl til Tilintetgjørelse, har begaaet et aandeligt Selvmord, en Forbrydelse, der tilsidst maa medføre en saadan Livslede, at Forbryderen ender med at tage sig selv af Dage. Ogsaa i denne Synsmaade skjuler sig en ikke ringe Misforstaaelse. Vistnok er Selvmord altid en mulig Udvei for den, der, død for Evigheden, i sit Inderste lever paa et Intet; men det forhøier igjen Selvfølelsen at vide, at Mennesket ubetinget har sit eget Liv i sin egen Haand. Det er saa langt fra, at Tilintetgjørelsestanken uden videre skulde give Individerne Ulyst *[200]*

til at leve, at det Modsatte langt snarere er Tilfældet. Den, der veed, eller dog mener at vide, med sig selv, at Alt er ude med Døden, kan ret faae Lyst, umaadelig Lyst til at bruge og nyde dette korte nærværende Liv. Har Tilintetgjørelsestanken først fra Grunden af skilt Selvet ved alt det Evige og gjort det til et timeligt Væsen, saa maa jo dette timelige Væsen sænke sig dybt i det Timelige, faae en graadig Appetit paa det Timelige, nære sig deraf og leve deri som i sit eneste rette, oprindelige Element. Kun den forstaaer at leve, som ret forstaaer at tilfredsstille Livets Fordringer. Den høieste Tilfredsstillelse er timelig Selvtilfredsstillelse; den timelige Selvtilfredsstillelse er Nydelse. For at indvinde Nydelsens Betingelser, maa man arbeide. Arbeidet er Midlet, Nydelsen Maalet; Arbeidet er Loven, Nydelsen Evangeliet; det er Tidens Religion. Det Nærværende er Alt, efter Døden er Intet; det er Tidens Filosofi. Nutidens Religion gaaer fuldstændig op i dens Filosofi: dens Tro er i Sandhed Eet med dens Viden.

Men Ideerne, ja dem havde vi nær glemt; Ideerne maae naturligvis med, naar det Hele skal være komplet. De store Verdensideer i Politik og Historie, Skjønhedsideerne i Poesi og Konst, det Sandes Ideer i Videnskaberne, alt dette hører væsenlig med i det nærværende virkelige Liv. Ideerne have det umiskjendelige Fortrin, at de paa een Gang ere baade jordiske og overjordiske; de afgive en Garanti for, at det overalt nærværende Evige i alle Maader er beredt til at tjene det Timelige. Den moderne Evighed er liberal; det er en stor Behagelighed ved de evige Ideer, at de i Grunden
[201] ere saa beskedne. Timelighedens Kreditorer ere ikke beskedne; tvertimod, det er paatrængende, plumpe Realister, som man ikke kan blive kvit, før man har betalt til sidste Skilling. Men de evige Ideer melde sig ikke som Kreditorer; det er humane, uegennyttige Væsner. Forstaaer man at bruge dem, godt! saa lade de sig bruge, af Mange endog med ubegribeligt Held og forbausende, glimrende Virkning. Har man ingen Brug for dem og ønsker ikke videre at indlade sig med dem, godt! saa trække de sig tilbage med et Smil, og man mærker ingen Bebreidelse. Det skal da ikke kunne siges, at det Selv, der vil tilintetgjøres i Døden, har udelukket sig fra Evigheden, langtfra! Medens andre Sjæle maae nøies med Haabet, det Haab, at de efter Døden omsider skulle indgaae i Evigheden; har dette Selv gjort Haabet overflødigt, og er kommen Døden i Forkjøbet, har, istedenfor selv at indgaae i Evigheden, ladet Evigheden komme sig imøde ved at indgaae i Tiden.

Vi have, siges der, fuld Erstatning for Udødeligheden, naar vi ville leve for Ideer. Men for at fuldkomme Selvhedsloven, maae vi vel lægge Mærke til, hvad det egenlig vil sige: at leve for Ideer. Naive Sjæle, der let lade Begeistringen løbe af med sig,

opfatte gjerne Sagen, som om det, at leve for en Ide, var det Samme som at gjøre sig til Ideens Redskab, offre Alt for Ideens Skyld, have sit Liv i Ideens Tjeneste. Det er en skjøn Talemaade, men en skjæv Opfattelse af Forholdet. Det kan, paa vort valgte Standpunkt, umulig være Ideen, der ubetinget skal herske over Selvet; det maa ifølge Selvhedsloven nødvendig være Selvet, der skal beherske Ideen. Lad os begynde med Kjærligheden; de Begeistrede sige, at de elske Ideen for dens egen Skyld; det lader sig høre, forsaavidt de dermed mene, at det er Ideen, der forskaffer dem de største *[202]* Nydelser, giver deres Liv den rigeste Solglands, og under alle Omvexlinger af Kamp og Hvile, Sorg og Glæde yder dem den høieste Selvtilfredsstillelse. Man kan da elske Ideen for dens egen Skyld, som man kan elske en ung Pige for hendes egen Skyld: Kjærligheden varer, saalænge Selvtilfredsstillelsen varer; Selvtilfredsstillelsen varer, saalænge Lysten varer, og Lysten — saalænge Nydelsen varer. Men heller ikke et Øieblik længer. Tag Nydelsen bort, saa gaaer ogsaa Lysten bort, og naar Lysten er borte, hvad skal saa give Kjærligheden Næring? Pligten! Det er et Selvbedrag. Er der intet Evighedsanlæg, ingen Spire til evigt Liv, i Selvet, hvor skulde det da kunne føle sig forpligtet til at opoffre sig for Noget, som er dets Natur imod? Det er en uhyre Modsigelse at ville forpligte et timeligt Selv til at arbeide for evige Formaal. Retfærdighedens Ide f. Ex. kan intet Menneske med klar Forstand tillægge ubetinget Gyldighed; Retfærdigheden staaer i Klogskabens Tjeneste og bliver at anvende efter Omstændighederne. Retfærdighedspligten er en Tvangspligt, og enhver Tvangspligt ophører med Tvangen. Den Svage maa være retfærdig mod den Stærke, men ikke omvendt. Den mindre Stat bør til Punkt og Prik opfylde sine Forpligtelser og vise sig retfærdig lige over for den større; men behøver en Stormagt derfor altid at være retfærdig lige over for en lille Magt? Det Samme gjælder om Godhedens Ide. Enhver, der gjør det Gode, maa, hvis han er ærlig, tilstaae, at han egenlig ikke gjør det for det Godes Skyld, men for sin egen Skyld, fordi det yder ham Tilfredsstillelse. Hvis Nogen derimod ubetinget vilde gjøre det Gode for det Godes Skyld, da maatte han jo *[203]* ogsaa være villig til at gjøre det i det Tilfælde, at det for ham selv var et Onde, var ham modbydeligt; men det er en skrigende Modsigelse.

Der gives en filosofisk Ethik, som, ihvorvel den ganske oprigtig fornægter Selvets Evighed, Sjælens Udødelighed, ikke desmindre i metafysisk Præketone taler med Salvelse om det Godes og Sandes ubetingede Krav i Samvittigheden, om Menneskets Forpligtelse til at gjøre det Gode endog indtil den yderste Grad af Selvfornægtelse o. s. v. Det er en tvetydig Ethik, der taler med to Tunger. Er Evighedsspiren indtil sidste Trevl rykket ud af Selvet, da kan der umulig være nogen Evighedsdom i Samvittigheden.

Et timeligt Væsen kan lige saa lidt forpligtes til at sætte Livet ind paa et evigt Gode, som en Fisk kan forpligtes til at synge eller en Abe til at studere Generalbas. Ud fra det Timelige gaaer Idebevægelsen uophørlig gjennem det Evige tilbage i det Timelige, denne Kredsbevægelse er Selvhedslovens exakte Formel: det Timelige er Udgangspunktet, og det Timelige er Maalet; Evigheden, det flygtige Mellemværende, faaer alene Betydning ved at kaste Glands paa det Timelige og afgive Vækkelsesmidler for det Nærværende.

Bilder man sig ind at kunne kyse Livet af denne Anskuelse ved at hyle over, at det Hellige trædes under Fødder, at de sædelige Magter haanes, og Grundvolden for det menneskelige Samfund undergraves, da vil en korybantisk Larmen mod ethisk Maaneformørkelse være uden al Betydning. Her er ikke Grund til at larme, men alvorlig Opfordring til at tænke. Det følger ingenlunde af den opstillede Synsmaade, at
[204] Lovlighed, Orden og Sædelighed skulde gaae under eller endog blot lide noget virkeligt Afbræk. Endskjøndt det menneskelige Selv ikke er evigt, kan det dog, saalænge det lever, ikke ophøre at være fornuftigt. Det Fornuftige er, at Mennesket i Bevidstheden om sig selv har en Bevidsthed baade om det Timelige og om det Evige, om det Timelige som Realitet, om det Evige som Skin. Sandheden er, at det Evige, som, naar det tages for sig og tillægges Selvgyldighed, er en tom Tanke, en Fantasi, ikke desmindre er af overordenlig Virkning, naar det bøies ind under det Timelige og gaaer i Eet med det Endelige. Det gaaer med det Evige i Bevidstheden som med Rummet i den ydre Natur. Rummet i og for sig, det rene uendelige Rum, er ingen Ting, er kun den rene, uendelige Tomhed; og dog kunne de virkelige Legemer ikke være til uden Rummet. Saaledes med det Evige. Evigheden i sig selv er ingen Ting, og dog kan det fornuftige Menneskeliv umulig være til uden Evighedstanken. Tyngdeloven viser, hvorledes Afstandene, altsaa Rumsforholdene, faae Indflydelse paa Kræfternes Virksomhed; Selvhedsloven viser, hvorledes Ideerne, altsaa Evighedsforholdene, faae Indflydelse paa Fornuftens Virksomhed. Sandhed og Godhed, Pligt og Ret, disse for Samfundslivet uundværlige Betingelser, ville ikke forsvinde fra Jorden, fordi den tomme Forestilling om Sjælens Udødelighed omsider forsvinder for Selvet.

Grundvolden for al Sædelighed er Oprigtighed, Ærlighed og Redelighed. Den store Masse af flittige, adstadige, skikkelige Borgere, som i alle Stater ere den bestaaende Ordens bedste Støtter, giver et talende Vidnesbyrd om, at Begreberne: Ret og Pligt,
[205] ere laante fra det Timelige og kun finde Anvendelse paa det Timelige. Hvilke høiere Anelser den Enkelte kan have om en sand Hellighed, en fuldkommen Retfærdighed, en evig Gjengjældelse, enten han nu har disse Anelser fra Præst og Degn eller fra sit eget

Indre, saa maa han dog, naar han vil være oprigtig, tilstaae, at slige ideale Forestillinger ere udelukkede fra Børsen, fra Torvet, fra det store Verdensmarked, at de slet ikke gjælde i Handel og Vandel, at de, rentud sagt, ikke finde nogen virkelig Anvendelse paa virkelige Ting. »Enhver er en Tyv i sin Næring«. Dersom Alle kunde komme overens om at gjøre denne Tilstaaelse, vilde jo vistnok en Del høitravende Talemaader forsvinde, men til Gjengjæld vilde der komme langt mere Overensstemmelse mellem Ord og Gjerning, langt mere Paalidelighed, Jævnhed og Naturlighed ind i de sociale Forhold.

Ganske vist har det noget for den umiddelbare Følelse Oprørende, at Døden, ogsaa i sædelig Forstand, gjør Alle lige. Den Ædle døer, og Skurken døer, og Døden slaaer en sort Streg over Regnskabet, og sletter Forskjellen ud mellem Dyd og Last. Denne kjølige Upartiskhed gjør imidlertid, naar vi ret besinde os, et storartet moralsk Indtryk; den dæmper det Selviske og afkjøler Lidenskaben.

Det er jo dog en Urimelighed, at et Menneske skal gjælde for uegennyttigt, som her i Verden gjør det Gode uden Løn, og hvorfor? Fordi Personen ikke vil lade sig nøie med den Smule Løn, det Nærværende kan byde ham, men skruer Prisen op til en saadan Høide, at der maa en hel Evighed til for at udbetale ham Lønnen. Hvilken skjøn Uegennyttighed! En stakkels fattig Arbeider, som forsmaaer en Løn paa ti *[206]* Rigsdaler om Mandagen i det Haab, at den ved en Strike vil stige til det Dobbelte, naar han blot kan vente til næste Løverdag, er ikke saaledes uegennyttig. Den lovpriste Uegennyttighed, der sender de opskruede Regninger ind til Evighedens Bureau, er en topmaalt Egennytte, en underfundig Strike af umættelig Selviskhed. Mod denne Strike maa Døden, den stærke Arbeidsherre, holde Stand: vi ere jo alle Dødens Dagleiere — fra Dødens Kontor skeer ingen Udbetaling; efter Døden er der ingen Løn, thi efter Døden er der Intet.

Ogsaa fra den anden Side er Tanken, ret beseet, opløftende stor og moralsk. Naar den Uretfærdige — Røveren, Bedrageren, Morderen — døer, saa føle alle Retsindige, hvor velgjørende det er, at Døden holder Justits og sætter Forbrydelsen en Skranke. Saa kysse de Retsindige Dødens Haand og prise dens gode Gjerninger. Men de overvættes Dydige, hine uegennyttige Sjæle, der vente paa den store Løn, ere ikke fornøiede med en saa simpel Retfærdighedshandling. Som et Tillæg til Fortjenesten, et Extragratiale til Lønnen hisset, forlange de ovenikjøbet den raffinerede Nydelse, at medens de selv belønnes gjennem en hel Evighed, skal den Ugudelige i deres Paasyn straffes gjennem en hel Evighed, skal uden Naade eller Pardon gjennemlide de evige Helvedkvaler, hvilken umættelig Hævnfølelse! Det er dog et skjønt og ophøiet Træk i Dødens

Karakter, at den forsmaaer at give en saadan Lidenskab Næring. Den kolde Død udslukker Hævnens Ild: efter Døden er der ingen Straf, thi efter Døden — er der Intet.

[207] I skarp Modsætning til Tilintetgjørelseslæren staaer nu Evangeliet om de Dødes Opstandelse, et Aabenbaringens Ord, der uadskillelig er Et med Evangeliet om Kristi Opstandelse. Enten — Eller; enten troe paa Kristi Opstandelse og forkaste Tilintetgjørelseslæren, eller forkaste Evangeliet om den Opstandne og troe paa Tilintetgjørelsen; et Tredie gives ikke. Med en overfladisk Betragtning skulde man rigtignok mene, at der ikke blot gaves et Tredie, men et Fjerde, et Femte, et Sjette, saa mange Anstrengelser gjøres der, for at undgaae »de store Yderligheder« og indrette sig en Udødelighedslære, mere læmpet efter Tidens og en oplyst Fornufts Tankegang. Men det fører til Intet; det *er umuligt*. De mange halvvidenskabelige Udødelighedsprojekter, som den rationalistiske Oplysning har bragt for Dagen, ere i deres inderste Grund ikke et Haar bedre end de mange uvidenskabelige Projekter med Perpetuum mobile, som Naturlærens halvstuderede Røvere bringe for Dagen. Begge Slags Projekter have det tilfælles, at de staae i Strid med Lovene, hine med Aandens, disse med Naturens Love.

Selvhedsloven er Aandens Grundlov. Det er denne Lov, hvortil ethvert Spørgsmaal om Tilstanden efter Døden maa føres tilbage; det er denne Lov, der maa veilede os ved Bedømmelsen af de mange Lignelser, Billeder og Symboler, hvorunder det Hinsidige bliver os beskrevet i det guddommelige Ord.

I Tilintetgjørelseslæren er Selvhedsloven, hvad ovenfor er viist, bestemt som en Timelighedslov; ifølge Evangeliet bliver den, hvad vi nu skulle see, afgjørende at bestemme som en Evighedslov; Eet af To: *enten* maa Sjælens Natur opfattes saaledes,

[208] at Selvet, udsprunget af det Selvløse, det Materielle, efter en timelig Bevidsthed om sig selv og det i Fornuften Almene vender tilbage til sit Udspring i det Materielle og forsvinder i det Selvløse; eller Sjælen maa opfattes saaledes, at den, oprunden af det guddommelige Selv, altsaa evig efter sit Princip, ubevidst indtræder i Timeligheden, at den paa timelige Betingelser kan udvikle Bevidstheden om sit Væsens Evighed, og, beriget med Udviklingens Udbytte, vende tilbage til sit Ophav. Det vil nu vise sig, at alt det, Evangeliet med guddommelig Myndighed meddeler os om de Dødes Opstandelse, hverken er Mere eller Mindre, end hvad der netop kan tjene til at vække en levende Anskuelse og personlig Forvisning om Selvhedslovens Opfyldelse.

For at forstaae dette, er det nødvendigt at aflægge gamle Fordomme og feie det mugne, filtrede Væv af theologisk-dogmatiske Forestillinger ud af Bevidstheden.

Naar En er i Færd med at skulle reise til Amerika eller til Ny-Holland, er det i sin Orden, at han paa enhver mulig Maade søger at skaffe sig de paalideligste

Underretninger om den ham ubekjendte Verdensdel, dens Klima, dens Floder og Bjerge, Dyr og Planter, om Indbyggerne, hvoraf de leve, hvorledes de gaae klædte o. s. frdl. Men paa denne Maade kan man ikke skaffe sig Underretninger om den tilkommende Verden, om Tilstanden efter Døden. Men, siger man, Kristus og Apostlene maae jo vide Besked; lad os holde os til deres Ord, saa faae vi paalidelig Underretning. Paa denne Maade have Theologerne fra Begyndelsen af gjort deres til at befæste Menighederne i den Fix-Ide, at den tilkommende Verden var et Slags overjordisk Australien eller Ny-Holland, hvorfra man ved Hjælp af Skriftsteder og visionære Betragtninger, at *[209]* sige, naar de behandledes paa dogmatisk videnskabelig Maade, var i Stand til at forskaffe sig de allerpaalideligste Efterretninger. Hvorledes det forholder sig med disse Efterretninger, kan sees paa hvert Blad af Dogmehistorien.

Det har kostet Anstrengelser at udfinde, hvorledes det forholder sig med »Mellemtilstanden«, men det har kostet endnu større Anstrengelse at faae det ganske nøiagtig fastsat, hvorledes det egenlig skal gaae til med de Dødes Opstandelse.

»Efter de orthodoxe Kirkelæreres, Skolastikernes og de protestantiske Theologers overensstemmende Lære bliver i Opstandelsen det samme Legeme restitueret med de samme Bestanddele, som det havde i det jordiske Liv, med Hud og Haar, Indvolde, Knogler og Tænder — hvorledes kunde ellers Tænders Gnidsel finde Sted i Helvede? spurgte Hieronymus. Men nu kom man strax i Forlegenhed med Haarene. Kristus havde sagt, at ikke eet Haar paa vort Hoved skulde gaae tabt (Luc. 21, 18). Men hvor vilde ikke Legemet blive hæsligt, udbrød Augustin, der satte dette Sted i Forbindelse med Opstandelsen, naar den hele Længde af det efterhaanden afskaarne Hovedhaar og Skæg, og maaske ogsaa Neglene, igjen skulde voxe til det i Opstandelsen. Det var en Lykke, at Herren paa et andet Sted havde sagt, at alle vore Haar vare talte (Matth. 10, 30); thi heri saae man et trøsteligt Vink om, at der med Restitutionen kun var tænkt paa Antallet, ikke paa Længden af Haarene. Men hvad om En i dette Liv just havde havt for faa Haar? Legemlige Mangler af enhver Art, mener Augustin, blive rettede ved *[210]* de Fromme i Opstandelsen, Overmaal af Fedme og Magerhed udjævnet; dog saaledes, at den forrige Skikkelses Grundtræk, der er nødvendig for at gjøre Personen kjendelig, ikke udslettes.... Indbildningskraften havde meget ondt ved at forestille sig, hvorledes En, der, for at bruge Luthers Ord, har efterladt et Ben i Ungarn, en Anden, som de vilde Dyr have revet eller slæbt ihjel, eller som Fiskene i Havet have spist, ved Opstandelsen igjen skulde komme til disse Lemmer.... En mere iøinefaldende Vanskelighed laa i det ene Tilfælde, som allerede Kirkefædrene have opstillet, at et Menneske i en Hungersnød havde ædt af en Andens Lig, om nemlig saa det omhandlede Stykke

Kjød skulde opstaae som en Del af den, hvem det oprindelig tilhørte, eller af den, der siden havde assimileret det med sig ved Fordøielsen? I sidste Tilfælde manglede den Første et bestemt begrændset Stykke af sit Legeme, i første mistede den Anden alle de Bestanddele han havde tilegnet sig ved at spise Stykket. Augustin tilkjender den oprindelige Besidder det omtvistede Stykke Kjød og lader Gud tilbagegive den Anden de bortdunstede Kjøddele, efter at have samlet dem af Luften«[1].

Dette blot til en lille Mundsmag for dem, hvis Tænder let løbe i Vand, hver Gang de fornemme en Duft fra det theologiske Kjøkken. En Opvarming af de gamle Retter finder man endnu i hveranden »kristelig Dogmatik«, kun at Kraften er betydelig
[211] udtyndet. Hos de Ældre føres de eskatologiske Undersøgelser med stor Anskuelighed og naiv Dristighed, hos de Nyere med ængstelig Varsomhed og uendelig Flauhed: det er hele Forskjellen.

Vi holde os til Selvhedsloven. Sjælen er udødelig, thi Selvet er evigt; dette er ingen Gjenstand for Viden, men en uafviselig Gjenstand for Tro. »Jeg er Opstandelsen og Livet«, siger Kristus (Joh. 11, 25—26): »hvo som troer paa mig, han skal leve, om han end døer, og hver den, som lever og troer paa mig, han skal i Evighed aldrig døe. Troer du dette?« — Ja troer du dette? Paa Besvarelsen af dette Spørgsmaal maa da hver enkelt Sjæl holde sin hele Opmærksomhed samlet. Bliver Spørgsmaalet misforstaaet, da maa Besvarelsen blive derefter. Og det bliver i Sandhed misforstaaet, naar man opfatter Kristi Ord, som om han vilde sige: »Du skal stole blindt paa mig, thi jeg er den udvortes, historisk personificerede Autoritet. Naar jeg siger dig, at der er et evigt Liv, saa er der et evigt Liv, og det maa være dig nok«. Med denne Misforstaaelse staaer Forestillingen om Kristi Opstandelse som en udvortes, ligefrem bevislig Kjendsgjerning i nøie Forbindelse. »Dersom vi ikke«, siger man, »i Skriftens Bogstav havde Sort paa Hvidt for, at Kristus virkelig er opstanden fra de Døde, saa vidste vi Intet, vi vidste slet ikke, hvad Haab vi turde gjøre os om vor Tilstand efter Døden; men nu, da det af Skriften er vist, at Kristus er opstanden, lige saa vist, af historiske Grunde lige saa bevisligt, som at Julius Cæsar er bleven myrdet af Brutus, og Napoleon deporteret til St. Helena, nu vide vi, ja nu vide vi, at de Døde skulle opstaae til evigt Liv«.

[212] Hvor meget en saadan Forklaring strider imod Selvhedsloven, er iøinefaldende. Selvet vil sees med sit eget Øie, det vidende Selv med Videns Øie, det troende med Troens Øie. Forvisningen om et evigt Liv er i dybeste Forstand en Selvforvisning; men en oprindelig Selvforvisning kan umulig opnaaes ved at glemme sig selv for at høre

[1] D. F. Strauss. Den kristelige Troeslære. 2det Bind; 3die Afsnit § 103.

paa en Anden, see bort fra sig selv for at see paa en Anden, opgive sit eget Selv og kaste sig i Støvet for en Anden. Er dette Aanden i Kristi Ord? Det er jo en aandløs Forvrængning. Kristus taler ikke om sig selv som om en udvortes Gjenstand; han taler om sit Væsen. Han siger ikke: jeg har fra Himlen en Underretning om, at der efter Døden følger et Liv og en Opstandelse; men han sigter paa Selvet og siger til Mennesket: jeg er det, du inderlig søger, jeg er Opstandelsen og Livet.

Troer du dette? »Nei!« svarer den moderne Kritik. »Jeg troer det ikke, thi jeg *troer* slet ikke. Jeg er, hvad Videnskaben kan bevidne, ikke en Troende, men en Vidende. Troen er for Almuen, den tomme Tvivlen for de Halvdannede; men Tankens Mænd med det klare Begreb vinde fast Overbevisning i Viden». Man gjør uden Tvivl en saadan Udtalelse for megen Ære ved at korse sig for dens Dristighed, som for et gyseligt Tegn paa noget Dæmonisk; man kommer det Sande nærmere ved at tage Erklæringen ligefrem for hvad den er, et Tegn paa Umodenhed i Tanken, en fuldstændig Miskjendelse af Selvhedsloven. Selvets Evighed kan, som andensteds[1)] er viist, umulig erkjendes i objektiv Viden, det maa nødvendig erkjendes i Troen. *[213]* Troestanken er i sin Art ligesaa strengt overbevisende som Videnstanken.

Den i Selvhedsloven grundende Troestanke er i alle Dele sig selv lig, har overalt det samme Særkjende. Det svækkede Selv maa komme til Kræfter, det dunkle, omtaagede Selv maa klare sig i Lyset af det sande Selv. Sjælens Indblik i sit eget Væsen er betinget af dens Indblik i Kristi Væsen. Den Inderlighedens Kraft, hvormed den Troende fastholder Opstandelsens Haab, beroer paa den Følelsens Styrke, den Villiens Alvor, altsaa paa den Troens, Inderlighedens Kraft, hvormed han formaaer at gribe det evige Liv i Kristi Opstandelse. Udødelighedstroen kan da forkvakles paa to Maader, idet Mennesket enten ensidig stoler paa egen Selvforvisning eller ligesaa ensidig bygger paa objektiv Betragtning af et udvortes historisk Fænomen.

Overfladisk seet, skulde det jo synes, som om Mennesket, ifølge Selvhedsloven, udelukkende eller dog allernærmest var henvist til sig selv alene. Sagen bliver da opfattet saaledes. Den Enkelte siger til sig selv: »Saa sandt jeg er udødelig, maa jeg ved egen Fornuft være i Stand til at opdage Udødelighedsspiren i mit Væsens Anlæg. Jeg seer paa Kristus; han havde urokkelig Vished om det evige Liv, det er sandt. Han forudsagde sin Opstandelse og gik frivillig i Døden, deri er der noget Opløftende, noget vidunderlig Stort og Guddommeligt. Men det kan altsammen ikke hjælpe mig, naar jeg ikke i mig selv, ved mig selv kan opnaae den samme Vished. Kan jeg ikke opnaae den, hvad hjælper det saa, at jeg læser og læser fire omtvistede og meget

[1)] Jvfr. Forf. Religionsfilosofi S. 28—46; 88—97; 390—93.

[214] uoverensstemmende Beretninger om Opstandelsens Mirakel? Kan jeg opnaae den, saa maa jeg vel sige, at Kristus forsaavidt har været mig en Hjælper, som han ved sit Ord og sit Exempel har været mig en Anledning til dybere Selvforstaaelse; men denne min Selvforstaaelse staaer ganske uafhængig af det Historiske om hans Opstandelse«.

Mon noget Menneske paa disse Vilkaar nogensinde har grebet det evige Liv? Det er ingen blødagtig Fromhedsmystik, vi i Modsætning hertil ville anbefale. Kristus er ikke en selvisk ærgjerrig Hersker, der ikke vil unde Menneskene en Smule »moralsk Selvstændighed« af Frygt for, at Nogen maaske skulde kunne hjælpe sig selv uden at trænge til ham. Han har saavist Sjæle nok, der, blot for at blive Moralloven kvit, overhænge ham med underdanig Opvartning, sleske for ham og give hans Naade Komplimenter. Thi det er, som ovenfor berørt, netop det andet Brud paa Selvhedsloven, at Sjælen blot vil forholde sig passiv overfor Aabenbareren, betragte i from Ørkesløshed hans Lidelse, Død og Opstandelse som et helligt Skuespil, en officiel Festforestilling, der objektivt afslører det Eviges Hemmeligheder. Det er Ide-Nydelsens, den æsthetiske Dogmatismes og Talemaadernes Kristendom, en ret behagelig Kristendom, der kun har den ene Feil, at den aldrig bringer Liv og Uforkrænkelighed for Lyset.

Mod begge Tidsvildfarelser, Moralismen og den æsthetiserende Dogmatisme, holder Selvhedsloven kraftig igjen. Den sidste Vildfarelse vilde snart være udryddet, dersom den ikke havde noget opiumsagtigt Duftende, noget for en i alt Aandeligt nervesvag Tidsalder behageligt Dulmende ved sig. Thi Enhver veed, at det er en Vildfarelse, og Ingen vil aabenlyst kjendes ved den. Dersom Vildfarelsen gik nøgen
[215] omkring med Døden under Armen, saa vilde selv Børnene paa Gaden pege Fingre og sige: fy, hvor den Mageligheds-Kristendom dog er en styg Vildfarelse. Men Vildfarelsen er ikke saa uopdragen, at den skulde gaae nøgen; den veed at klæde sig, og den har Dragter nok, flere end nogen Keiserinde.

Moralismens Vildfarelse nyder større Respekt; der er ligesom noget Storagtigt ved den. Imidlertid kan Enhver, der vil see lidt nærmere til, let see, at den bærer tungt paa en Selvmodsigelse. Ja dersom Moralisten kunde gjøre sig selv til en Kristus, kunde ved egen Kraft fylde sin Sjæl med Sandhed, Retfærdighed og Kjærlighed til Gud og Næsten i et saadant Maal, at han med god Samvittighed kunde sige til sig selv: »ogsaa jeg er, før Abraham blev, Opstandelsen og Livet«, saa vilde han visselig have Ret. Men at tage Sagen fra denne Side falder ham vist aldrig ind; han er jo en fornuftig Mand. Saa komme vi da med ham ind paa en anden Vei. Han indrømmer, at hans Væsen ikke er ubetinget Et med den evige Sandhed, den evige Retfærdighed, den evige Kjærlighed, men at han i Sandheds og Kjærligheds Aand føler sig forpligtet til at stræbe, stræbe

og stræbe efter Retfærdighed. Her er Grundmodsigelsen; thi hvad jeg blot stræber efter, det har jeg jo ikke; og hvad jeg ikke har, men dog i det Uendelige stræber efter, er netop det, hvortil jeg uendelig trænger.

Saa trænger da Moralisten, den fornuftige Mand, uendelig til Forvisning om Livets Evighed, fordi han, hvad Uroen i hans ethiske Stræben viser, uendelig trænger til evigt Liv. Paa hvilke Vilkaar naaer han Tilfredsstillelsen, det høie Maal, hvortil han stræber? Ikke i og ved sig selv; thi i og ved sig selv har han kun Trangen. Heller ikke *[216]* ved en Fremmed, en udenfor Staaende; thi det, der i Aand og Sandhed skal tilfredsstille ham, maa, om det end træder ham imøde udenfra, jo dog forkynde sig i ham indenfra som Livets hellige Grund, det Evighedsbrød, der mætter Sjælen, fordi det er Et med Sjælens oprindelige Væsen.

Dette er Troens Vilkaar, Selvhedslovens Opfyldelse, at det menneskelige Selv i uendelig Selvvirksomhed skal drage sin Næring af Kristi Selv, skal faae Liv af hans Liv, Lys af hans Lys, d. v. s. leve af hans Opstandelse. Forvisningen om Kristi Opstandelse som virkelig historisk Kjendsgjerning gaaer altsaa paa det Inderligste sammen med den personlige Tilegnelse af Kristi Væsen. Men denne Forvisning er sakramental. Den, der ikke har taget Sakramentet paa, at Kristus virkelig er opstanden fra de Døde, han kan pukke paa det Historiske saameget han vil, og rode fysiologisk i Hjerner og Nerver saa dybt han vil: han faaer aldrig Bugt med den ulmende Tvivl, kommer aldrig til fuld Forvisning om evigt Liv efter Døden.

Ved at see bort fra Kjernen og holde sig til Skallerne, d. e. ved at opfatte Kristi Taler, ikke som en guddommelig Opklaring af Selvets Væsen, et Livets og Opstandelsens Lys, der i Sjælenes Nat adspreder Dødens Mørke, men som et Slags statistisk Beskrivelse af Tilstanden i den anden Verden, topografiske Bidrag til et Reisekaart, saa at de Døde lig ufortrødne Turister, kunne paa en Prik finde Veie og Stier overalt; ja, hvad mere er, at de endnu Levende paa Forhaand næsten kunne faae alt det Seeværdige at see baade i Himlen og Helvede, have kristelige Dogmatikere gjort det let for den *[217]* opløsende Kritik at røre det hele Indbegreb af uligeartede Forestillinger sammen i et selvmodsigende Virvar og nedsætte Læren om Opstandelsen i de saakaldte Dannedes Øine. Skal Livets Ord om de Dødes Opstandelse kun betragtes som en Lære, da har vor Herre Kristus ikke engang den Ære at være første Opfinder af denne Lære; man tænke paa Mythologierne og, hvad hans nærmeste Omgivelser angaaer, særlig paa Farisæerne. Kristus har altsaa blot forbedret Læren, føiet et Par Paragrafer til Læren, og dersom det maaske ifølge bibeltheologiske Granskninger, naar de med Grundighed fortsættes endnu et Par Tusind Aar, omsider skulde vise sig, at Evangelieberetningerne

ere nogenledes troværdige — stadfæstet Læren ved sin egen Opstandelse.

Et iøinefaldende Vidnesbyrd om den dogmatiske Aandløshed ligger ligefrem deri, at Kristi forskjellige Udsagn, naar de bogstavelig tages som faktiske Efterretninger om det Hinsidige, let kunne fortolkes saaledes, at de komme i aabenbar Strid med hverandre. I Lignelsen f. Ex. om den rige Mand (Luk. 16) skeer Overgangen fra Døden til Livet pludselig saavel til salig Glæde som til evig Kval; og en ligesaa pludselig Overgang antydes i Tilsagnet til Røveren paa Korset: (Luk. 23, 43). Men ifølge Joh. 5, 28 betegnes den endelige Opvaagnen til Liv saaledes, at de Døde først vækkes op af Gravene, naar de »høre Guds Søns Røst«. De Hensovede maae altsaa hvile i Jordens Skjød indtil den yderste Dag; hvisaarsag en gammel arabisk Sekt af Kristne mente, at Sjælen døde med Legemet og først ved den endelige Opstandelse blev kaldt tillive med
[218] Legemet. Ligesaa øiensynlig er, ifølge Kritiken, den uklare Vaklen mellem en jødisk Kjødelighed og en alexandrinsk Aandelighed i den hele Beskrivelse. Kjødeligheden er, at de Saliges Tilstand lignes ved et stort Gjæstebud. »Mange skulle komme fra Øster og Vester og sidde tilbords med Abraham, Isaak og Jakob i Himmeriges Rige« (Matth. 8, 11); hvorfor jo ogsaa Menigheden troer paa Kjødets Opstandelse. Men Aandeligheden er, at den kjødelige Forskjel mellem Mand og Kvinde i den Grad udslettes, at de blive til rene Engle (Matth. 22, Luk. 20, Mark. 12); en tom, kjedsommelig Spiritualisme, der kun lidet svarer til Kjødets Opstandelse.

Man vil heraf skjønne, hvad godt Videnskabeligt der kommer ud af den endeløse Brydning mellem Dogmatik og Kritik. Overalt, hvor Kristus taler om det tilkommende Liv, taler han i Lignelser; men disse Lignelser ere Livsbilleder, i hvilke den evige Sandhed selv vinder Skikkelse. Saa opløftende og sjælerystende, trøsterige og forfærdelige disse Sandhedsbilleder ere, naar de i Aandens Lys opgaae for det indre Syn, opfylde Selvet og sætte Sindets Kræfter i Bevægelse, saa stor er igjen Forvirringen, naar enten en selvisk ophidset Indbildningskraft tager Ordet forfængeligt, eller en nøgtern, aandsfattig Forstand faaer i Sinde at stille dem op som Prospekter til udvortes, sandselig Orientering. Hver Lignelse, hvert Billede gjør Sandheden anskuelig med saa stor Eiendommelighed og i saa slaaende Umiddelbarhed, at her ikke kan være Tanke om at bringe de enkelte Billeder til objektiv systematisk Sammenhæng. Sammenhængen er i Grundanskuelsen, ikke i den billedlige Betegnelse. Det er Ven-
[219] depunkter, store afgjørende Hovedpunkter som hver Gang ved særlig Anledning, i særlig Sammenhæng blive belyste.

Et Par Exempler. Kristus siger til sine Disciple (Matth. 19, 28): »Sandelig siger jeg Eder, at I, som have efterfulgt mig, udi Igjenfødelsen, naar Menneskens Søn skal sidde

paa sin Herligheds Throne, skulle I og sidde paa tolv Troner og dømme de tolv Israels Stammer«. Men til de Skriftkloge og Farisæerne, der ville see et Tegn af ham, siger han paa et andet Sted (Matth. 12, 41—42): »De Mænd af Ninive skulle opstaae ved Dommen imod denne Slægt, og fordømme den; thi de omvendte sig ved Jonas's Prædiken, og se, her er Mere end Jonas. Dronningen fra Sønden skal opstaae ved Dommen, mod denne Slægt, og fordømme den; thi hun kom fra Jordens Grændser at høre Salomons Visdom; og se, her er Mere end Salomon«. Hvo vil nu være i Stand til at bringe disse to Udtalelser i anskuelig Forbindelse, naar de, vel at mærke, skulle forstaaes bogstavelig som Beskrivelser af udvortes bestemte, i en bestemt Orden stedfindende Optrin. Hvem skal dømme først, Apostlene eller Niniviterne eller Dronningen af Saba? Ikke at tale om, at Kristus selv, Alverdens Dommer, sidder taus paa sin Trone og overlader Dommen til Andre.

En ganske anden Betydning faae disse Udtalelser derimod, naar vi mærke os det særlige Hovedpunkt, som i ethvert af de store Billeder afgiver Motivet. Det er, hvad det sidste Billede angaaer, Farisæernes Vantro, der foranlediger Kristus til et truende Varsel mod den forhærdede Slægt, til at minde den om, hvilken forfærdelig Dom, den gaaer imøde. Det skal i Evigheden blive aabenbaret, hvor høit Niniviterne, der dog kun *[220]* hørte en Jonas, og Dronningen fra Sønden, der dog kun hørte en Salomon, i Ærefrygt for det Hellige, i Sands for det Ophøiede, staae over en Slægt, der aabenlyst trodser den i Kjød og Blod aabenbarede Sandhed. Dommen er paa een Gang indvortes og udvortes; indvortes, thi det er Slægtens egen Forhærdelse, hvorved den bliver dømt; udvortes, thi Niniviternes Exempel og den dybe Længsel hos Sydens Dronning ere Fænomener, der afgive Maalestok (Jvfr. Matth. 11, 21—24). Saaledes bliver Selvhedsloven opfyldt. Dommen er i Selvet, i hvert enkelt Menneskes og derved i Slægtens Indre; men denne Dom i det Indre bliver i samme Grad forfærdeligere, som Forblindelsens og Forhærdelsens dødssvangre Følger udfolde sig i Evighedens klare Dag, og Brøden maales med Virkelighedens Maal.

I Udtalelsen til Disciplene er Hovedpunktet et ganske andet. Det er det bekjendte Optrin med den rige Yngling og Kristi strenge Ord om Rigdomssygen og de Rige, der har foranlediget Peder til det Spørgsmaal: »see vi have forladt alle Ting og fulgt dig; hvad skulle da vi have?« Fuld Erstatning! lyder Svaret. Men dette Svar peger udtrykkelig hen paa »Igjenfødelsens« sidste Katastrofe, og faaer i Billedet Liv og Farve. Fuld Erstatning! Thi Livet, der i Døden kun aflægger det Forkrænkelige, bliver i Evigheden rigere, fyldigere, virkeligere, end nogen Dødelig kan forestille sig, i det Udvortes som i det Indvortes. Fuld Erstatning for Savn og Lidelser, for Suk og Smerte,

for Spot og Haan! Thi Endelighedens Tryk og Byrder ere væsenlige Betingelser for
[221] Forstaaelsens Inderlighed, for Selvudviklingens Styrke, for Kjærlighedslivet i Tro og Haab. Fuld Erstatning i Magt og Myndighed, i Glauds og Ære! Det er ikke et Egennyttens Maal, en udvortes Løn for udvortes Gjerninger, som her stilles i Udsigt; det er Livet selv, det evige Liv, en Gave saa rig, at kun de sande Efterfølgere, de Sjæle, der paa Selvfornægtelsens Vilkaar føle Selvhedsloven som Kjærlighedslov, have i Kjærligheden selv Betingelsen for at modtage Gaven. Gaven er indvortes, Aandens Gave, Liv af Kristi Liv; men det Indvortes tager Skikkelse i det Udvortes. Naar Kristuslivet udfolder sin Magt og aabenbarer sin Herlighed: da skulle de, men ogsaa kun de, hvem Æren tilkommer, faae Æren.

Den forvrængede Modsætning mellem »jødisk Kjødelighed« og »alexandrinsk Aandelighed« falder fra dette Synspunkt bort af sig selv. Livet efter Døden er, naar vi holde os til Aanden i Kristi Ord, ikke et Liv af legemløse Sjæle eller naturløse Aander; her lægges afgjørende Vægt paa en Legemlighed af høiere Orden, paa, hvad vi kun kunne erkjende ved at erkjende en absolut Grændse for den menneskelige Viden, en overnaturlig Natur. Det er Forvandlingen af den forkrænkelige Natur, hvortil Kristus henviser i sit Svar til Sadducæerne. Det er ikke hverken den legemlige eller den sjæleli-ge Modsætning af Mand og Kvinde, han vil udslette; det er Sadducæernes paa kjødelige Forestillinger byggede Indvendinger, han afviser. Det menneskelige Selv er ligesaa lidt en Sjæl uden Legeme som et Legeme uden Sjæl: det er i sin Udvikling til fuldvirkelig Eiendommelighed et sjæleligt-legemligt Væsen. Skal nu Menneskevæsenets oprindeli-ge Individualitet ikke udviskes, men forklares i Opstandelsen, da kan Ligheden med
[222] Englene umulig være at forstaae om en Afblegen af den menneskelige Individualitet, en Udslettelse af Mandens og Kvindens eiendommelige Skikkelse; Stedet er, hvad Sammenhængen udtrykkelig viser, at forstaae om Renheden og Uforkrænkeligheden i det personlige Evighedsforhold mellem Mand og Kvinde. Englene ere hverken Mand eller Kvinde; en Engel har ikke Kjød og Blod. Men Kristus er Mand, ikke Kvinde; den i Opstandelsen Forklarede har Kjød og Blod. Kjød og Blod eller, som den Opstandne selv har betegnet det, »Kjød og Ben«, betyder i denne Sammenhæng ikke sandselige, forkrænkelige Elementer, men det fuldvirkelige Menneskevæsen: Menigheden troer ikke paa en kjødelig Opstandelse, men den troer paa Kjødets Opstandelse.

Efter Døden — er Dommen; dette er Alvoren i den hele Betragtning. Men hvad det skorter paa i Nutiden, er aandelige Kræfter til at vække Dødstankens Alvor saaledes, at det bliver en virkelig sand og dyb Alvor. Den tordnende Iver, hvorved religiøse Alvorsmænd, Bodsprædikanter, som paa Grund af det kildrende Gys, det vækker

hos Opvakte at høre om det yderste Mørke, om Helvedpølen og Svovlsøen, naar Dampen staaer over Andagten, og Menigheden rigtig svovles, endog kunne blive Modeprædikanter, har ikke altid Aandens Vidnesbyrd. Besindige Mennesker tænke som saa: »ere vi ikke Engle, saa ere vi da heller ikke Djævle. Kommer Tid, kommer Raad; der gives en Mellemtilstand«. Man tænke sig et Menneske, En af dem, som, følgende Tidens Anvisning i det religiøst Humane, saa smaat har forberedt sig paa en Tilintetgjørelse, vaagne op efter Døden, og, om vi maae tale saa frit, stikke Hovedet ind i Evighedens Høisal! — ja, han vil blive forundret, men vil han derfor strax blive *[223]* knust som en Synder? Ingenlunde! Idet den Humane seer sig omkring og faaer Øie paa Forhørsdommeren, gjør han en vel betænkt Undskyldning og siger ligefrem: »jeg seer, at jeg har taget feil og beder meget om Forladelse«. En retfærdig og human Dommer kan umulig fordømme en Sjæl, der saa beskedent beder om Forladelse. Den katholske Kirke tager det alvorlig med Skærsilden; men det virker kun paa en umyndig Almue, thi Læren om Skærsilden er kemisk udvortes. De protestantiske Kirketheologer ræsonnere op og ned over Mellemtilstanden; der er en evig Fordømmelse, og saa er det alligevel ingen evig Fordømmelse. Det skal være »en dogmatisk Antinomi« — vi have grundig studeret Antinomien i »den kristelige Dogmatik« — men Antinomien er en selvlavet Spekulation; i Antinomien er der ethiserende »Aandrighed«, men ikke religiøs Alvor. Skal det virkelig blive Alvor, da maae vi gaae tilbage til det religiøse Princip, til Selvhedsprincipet, og følge Selvhedsloven strengt i Et og Alt. Er der i Sjælene Trang, væsenlig Trang til et evigt Liv, da maa der være dybe Grunde i Selvet. Salighedens Muligheder maae være derinde, ja! men ogsaa Fortabelsens Muligheder; thi det Ene betinger det Andet. At stige ned i Selvets Afgrunde og hæve de dunkle Muligheder op til Dagens Lys er Alvor, Livets Alvor, Dødens Alvor: efter Døden er Dommen.

R. *Nielsen.*